IJTIMOIY ISH FAOLIYATIDA IJTIMOIY XAVFNI O‘RGANISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Xamidova Dilshodaxon Rustamjon qizi
Guliston davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ijtimoiy ishda ijtimoiy xavfni o‘rganishning nazariy asoslari, . “Ijtimoiy xavf” tushunchasining ta’rifi, uning mazmun mohiyati va “Ijtimoiy xavf” turlari, xususiyatlari va ularni keltirib chiqaruvchi omillar yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *Ijtimoiy ish, “Ijtimoiy xavf”, Ijtimoiy himoya milliy agentligi, “Inson” ijtimoiy xizmat ko‘rsatish markazlari, xavf-xatar.*

Bugungi kunda xavf-xatarlar universal tus olmoqda va jamiyatning o‘zi tobora ko‘proq xavf-xatar jamiyati sifatida tavsiflanmoqda. Insoniyat har doim ham inson faoliyati natijasida kelib chiqadigan yoki undan tashqarida bo‘lgan turli xil - tabiiy yoki texnogen - salbiy omillarning ta’sirini boshdan kechirgan. Bu xavfli vaziyatlar sifatida tavsiflangan va ijtimoiy-madaniy shartlilikka ega bo‘lgan inqiroz, tanqidiy vaziyatlarni keltirib chiqardi. Qiymat jihatidan ular nomaqbul va xavfli deb e’tirof etilgan, ammo ma’lum ijtimoiy, ayniqsa marginal guruhlar uchun ular madaniyatning bir qismi bo‘lib, ularning tarqalishi turli davrlarda o‘zgargan. Hozirgi vaqtda fanda xavf va ijtimoiy xavfning talqini juda ziddiyatli. Bu, bir tomondan, uni

o‘rganishning dolzarbligi bilan, ikkinchi tomondan, uni tushunishdagi ilmiy yondashuvlarning xilma-xilligi bilan izohlanadi.

Ba’zi rivojlangan mamlakatlarda xavf va ijtimoiy xavf muammosining rivojlanish darajasi juda cheklangan miqdordagi fundamental tadqiqotlar bilan tavsiflanadi.

Zamonaviy jamiyatdagi ijtimoiy o‘zgarishlar oldindan aytib bo‘lmaydigan, chiziqli bo‘lmagan va qaytarib bo‘lmaydigan xususiyatga ega. Beqaror jamiyat yangi xavflarni keltirib chiqaradi. O‘zgarishlarning ijtimoiy oqibatlarini bashorat qilish va shaxslar yoki guruhlarning transformatsiya jarayonlariga moslashishi hukumat uchun muhim muammolarga aylanadi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun yuzaga keladigan xavflarni tahlil qilishda ijtimoiy yondashuvdan foydalanish taklif etiladi. Xatarning maxsus versiyasi sifatida “ijtimoiy xavf” tushunchasi kiritilgan. Zamonaviy jamiyatdagi dinamik jarayonlarning tabiati bilan belgilanadigan ijtimoiy o‘zgarishlarning beqarorligi va oldindan aytib bo‘lmaydiganligi xavflarning tez ko‘payishiga, "umumiy xavf jamiyati" ning shakllanishiga olib keladi. Nisbatan yaqin o‘tmishda shaxslar, guruhlar va umuman jamiyatning xulq-atvorini qat’iy tartibga solish sharoitida normalar, an’analar, xulq-atvor shakllari va hokazo hozirgi va o‘tmishdan kelib chiqib kelajakni bashorat qilish mumkin edi.

Sotsiologik va falsafiy nuqtai nazardan xavf hodisasini o‘rganishda faol ishtirok etgan rus mualliflari orasida A.P.Algina, M.S.Grinberg, M.N.Bratus, V.I.Zubkova, Yu.A.Zubok, S.M.Nikitina, Yu.I.Moskaleva, V.V.Pavlov, K.L.Feofanova, Hegumen Veniamin va boshqalar o‘rganganlar.

XX asrda G‘arb mamlakatlarida “ijtimoiy xavf” tushunchasini V.Bek, A.B. Goffman, D. Van der Verf, F.Ronge, I.E.Zadorozhnyuk, N.Luhmann, V.A.Cherkasovlar o‘z asarlarida yoritib berishgan.

Xavflar – sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan yoki bashorat qilingan, salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin bo‘lgan hodisa yoki hodisalardir. Xavflarning eng keng tarqalgan toifasi ijtimoiy xavflardir. U aholi turmush darajasi va sifatiga ta’sir qiladi. Ularning kontseptsiyasini quyidagi shaklda shakllantirish mumkin.

Ijtimoiy xavflar - bu ijtimoiy sohada yuzaga keladigan xavflar. Yoki to‘liqroq ta’rif - ijtimoiy xavflar ijtimoiy sohada paydo bo‘ladigan ehtimoliy yoki kutilayotgan salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin bo‘lgan hodisalar.

Ijtimoiy xavf- jahon amaliyotida, shaxs yoki ijtimoiy guruhlar uchun salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin bo‘lgan har qanday hodisani o‘z ichiga olgan juda keng tushuncha.

Ijtimoiy xavflar ijtimoiy sohada yuzaga keladigan barcha xavflar deb e’tirof etiladi.

“Xavf” tushunchasi nisbatan yaqinda ilmiy tadqiqot mavzusiga aylandi.

XX asr boshlarigacha tavakkalchilik insonning faol, ongli harakatining o‘ziga xos xususiyati sifatida qaralgan.

Ijtimoiy xavf juda jiddiy - inson hayotining deyarli barcha shakllariga tegishli tushuncha. Uning hajmi jamiyat taraqqiyoti va evolyutsiyasiga mutanosib ravishda oshdi. Yuz yillar oldin, faqat jamiyat uchun haqiqiy xavf tug‘dirishi mumkin bo‘lgan xavflar bilan bog‘liq tabiiy omillar. Keyinchalik, iqtisodiyot, savdo va sanoatning rivojlanishi bilan ijtimoiy xavf omillari miqdori sezilarli darajada oshdi.

Bugungi kunda xavf tushunchasi ko‘plab fanlarning kontseptual qatoriga mustahkam kirdi, shu jumladan "ijtimoiy xavf" atamasi ijtimoiy fanlarning turli sohalarida: sotsiologiya, huquq, menejmentda keng qo‘llaniladi.

Ikki turdagi xavflarni ajratish imkoniyatini tan olgan holda: texnogen va sotsiogen, shuningdek, ijtimoiy xavfni texnologik, iqtisodiy va boshqa xavf turlariga qarama-qarshi qo‘yish, tadqiqotchilar "xavf" umumiy tushunchasiga ham tegishli bo‘lgan "ijtimoiy xavf" ning umumlashtirilgan ta’rifini berishadi.”: “Xavf” har doim ijtimoiydir, chunki u ijtimoiy sub’ektlar tomonidan ishlab chiqariladi va uning oqibatlari ularning mavjudligi va o‘zaro ta’siriga ta’sir qiladi". Yoki - ob’ektlari shaxslar yoki ijtimoiy guruhlar bo‘lgan barcha xavflarga: "Ijtimoiy xavf - bu shaxs yoki guruhning sub’ektiv shaxsiy xususiyatlari va imkoniyatlariga qarab noqulay ekologik sharoitlarni idrok etish qobiliyati" . Bu (“umumlashtirilgan”) yondashuvni xarakterlab,

S.Kravchenko shunday deydi: “Ijtimoiy tavakkalchilik” tushunchasi, avvalo, odamlar uchun noqulay hodisa sodir bo‘ladigan va ehtimol sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan sohani bildiradi.

Yuqoridagilarga asoslanib, ijtimoiy xavfning umumiy xususiyatlarini aniqlash mumkin:

1. Ijtimoiy xavflar tabiiy yoki texnologik jarayonlar, shuningdek, shaxslarning individual biologik va xulq-atvor xususiyatlaridan kelib chiqadigan sabablarning oqibati emas.

2. Ijtimoiy xavf - bu, birinchi navbatda, xavf ostida bo‘lgan sub’ektlar (guruh) xatti-harakatlarining ko‘p yo‘nalishliligi va sinxronlashtirilmaganligi va sub’ektlar (guruh) integratsiyalashgan o‘ziga xos ijtimoiy-madaniy makon tufayli yuzaga keladigan salbiy oqibatlarning ehtimoli.

3. Ijtimoiy tavakkalchilik ijtimoiy o‘zgarishlar bilan bog‘liq holda, tavakkalchilik subyekti va obyekti harakatlarining ijtimoiy muhit o‘zgarishiga mos kelmasligi natijasida ko‘rib chiqiladi.

4. V.Zubkov tomonidan taklif qilingan tasnifdan foydalanib, ijtimoiy risklarni ikkinchi darajali risklar deb tasniflash mumkin, ular ko‘plab ijtimoiy sub’ektlarning turli harakatlarining murakkab natijasi bo‘lib, butun jamiyat yoki uning alohida institutlari faoliyatiga ta’sir qiladi.

Yuqoridagi xususiyatlarni umumlashtirish "ijtimoiy xavf" deb tavakkalchilikning alohida turi sifatida ta’riflanishi mumkin, bunda xavfning sub’ekti va ob’ekti shaxs, ma’lum bir ijtimoiy guruh yoki jamiyat bo‘lib, salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. individual (guruh) ijtimoiy harakatlarning jamiyat o‘zgarishi natijasida yuzaga kelgan real hayotdagi noaniqlik muhitida sodir bo‘layotgan ijtimoiy makondagi jarayonlarga mos kelmasligidir.

Ijtimoiy xavflarning xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- tabaqalanish (umumiy jamiyat yoki aholining alohida-alohida qatlamlari ijtimoiy xavflarni zimmasiga oladi);
- yo‘qotishlarning muqarrarligi (ijtimoiy xavflar muammolarni keltirib chiqaradi buni butunlay xal etib bo‘lmaydi, faqat minimallashtiriladi, u yoki bu darajada boshqariladi);
- barcha ijtimoiy va kasbiy guruhlarning ijtimoiy mas’uliyati (ijtimoiy xavflarni boshqarish faqat muvaffaqiyatli samarali sheriklik, manfaatdor hamkorlik bilan birga ushbu jarayonning barcha ishtirokchilariga bog‘liqdir).

Shuni ham ta’kidlash kerakki, alohida hollarda ijtimoiy xavflar nafaqat bir davlatdagi turli darajadagi davlat hokimiyati organlari o‘rtasida, balki davlatlar o‘rtasida va (yoki) davlat va xalqaro tashkilotlar o‘rtasida ham taqsimlanishi mumkin. Biz favqulodda deb atash mumkin bo‘lgan ijtimoiy xavflardir.

Tadqiqotlar asosida xulosa qilish mumkinki, ijtimoiy harakatlar natijalari quyidagicha bo‘lishi mumkin: maqsadlarga erishish yoki erishmaslik, boshqa qaror qabul qiluvchilar, ijtimoiy sub’ektlar va institutlar bilan hamkorlik.

Yechim axborot ta’minoti sifatiga, mansabdor shaxslar, ommaviy axborot vositalari va jamoatchilik bilan muloqotni amalga oshirishning to‘g‘ri belgilangan strategiyasi va taktikasiga, inson resurslari faoliyati uchun zarur bo‘lgan tajribaga bog‘liq. Zudlik bilan natija bermaydigan uzoq muddatli harakatlarni amalga oshirishda vaziyat yanada murakkablashadi. Mafkurani shakllantirish va faoliyatining asosiy jihati xavfni aks ettirish tahlilidir. U ijtimoiy xavflarning paydo bo‘lishi va tarqalishiga, ularning jamoatchilik ongiga va nazorat qilish va boshqarish usullariga ta’siriga qaratilgan.

Xatarlarni aks ettirishning manbai va rag‘batlantiruvchi omili, bir tomondan, ijtimoiy muhit tushunchalari, toifalari va bilimlaridan foydalanishdir. Boshqa tomondan, bu ekotsentrik e’tiqodlar, ideallar, qadriyatlar, normalar va strategiyalar. Mafkura, o‘z navbatida, ijtimoiy harakatlarga jalb qilingan aktyorlarning maqsadlari, qadriyatlari va motivatsiyasini o‘z ichiga oladi.

Shu munosabat bilan murakkab ijtimoiy qadriyatlarning muhim tarkibiy qismi xavfni aks ettirishdir. Ijtimoiy xavfni tushunishni chuqurlashtirish, yo‘naltirilgan hissiy va ixtiyoriy xavf tajribalarining sabablarini konstruktiv tarzda ochib berish, insonning ijodiy tafakkurining rivojlanishiga ta’sir qilish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kravchenko S.A. Risk sotsiologiyasi: polipara-digmatik yondashuv: darslik / S.A. Kravchenko, S.A. Krasikov. - M.: Ankil, 2004. - B. 34.
2. Yanitskiy O.N. Rossiya: “o‘tish davri” jamiyatining xavflari va xavflari: maqolalar to‘plami / rep. ed. U. Yanitskiy. - M.: Rossiya Fanlar akademiyasining Sotsiologiya instituti nashriyoti, 1998. - B. 8.
3. Nikitin S.M. Mavzuni izlashda xavfning sotsiologik nazariyasi / S.M. Nikitin, K.A. Feofanov // Sotsiologik tadqiqotlar. - 1992. - No 10. - B. 121-122.
4. Zubkov V.I. Xavfning sotsiologik nazariyasi: monografiya / V.I. Zubkov. - M.: RUDN nashriyoti, 2003. - S. 10.
5. Bek U. Risk jamiyati boshqa zamonaviylik yo‘lida / U. Bek. - M.: Taraqqiyot-an’ana, 2000. - S. 12.
6. Kravchenko S.A. va boshqalar.. Farmon. op. - 15-bet.
7. Ijtimoiy ish: lug‘at-ma’lumotnoma / ed. IN VA. Filonenko - M.: Kontur, 1998. - B. 298.
8. Azarx E. Aholi nigohida istiqbolli ijtimoiy siyosat / E. Azarx // Jamoatchilik fikri monitoringi: iqtisodiy va ijtimoiy o‘zgarishlar. - 2001. - 1-son (51). - 43-46-betlar.